

Agata Jacewicz

ORCID: 0000-0001-5908-7698

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Informatorium szkoły macierzyńskiej **Jana Amosa Komeńskiego** – pierwszy traktat z pedagogiki przedszkolnej

Maternity school informatorium by John Amos Comenius
– the first treatise on preschool pedagogy

DOI: 10.34739/szk.2022.09.07

Streszczenie: Intencją autorki artykułu jest zwrócenie uwagi na jedno z licznych dzieł Nauczyciela Narodów i przybliżenie w ten sposób treści imponującej pracy Jana Amosa Komeńskiego. Czeski pedagog dostrzega potrzebę istnienia odpowiednio zorganizowanej placówki wychowawczej dla dzieci w wieku przedszkolnym. W *Informatorium*, swoim programie wszechstronnego rozwoju dzieci, kładł nacisk na przygotowywanie ich już od urodzenia do przyszłej systematycznej nauki w szkole.

Słowa kluczowe: Jan Amos Komeński, *Informatorium szkoły macierzyńskiej*, edukacja przedszkolna

Abstract: It is the intention of the author of this article to draw attention to one of the many works of the Teacher of Nations in order to give an insight into the content of the impressive work of John Amos Comenius. The Czech pedagogue recognised the need for a properly organised educational institution for pre-school children. In the *informatorium*, his programme for the all-round development of children, he places emphasis on preparing them from birth for future systematic schooling.

Keywords: Comenius, *Maternity school informatorium*, preschool education

Wprowadzenie

„Ojciec pedagogiki nowożytnej” Jan Amos Komeński (Comenius, Komeniusz) urodził się 28 marca 1592 r. w Nivnicy¹ jako Jan Segeš. Zmarł 15 listopada 1670 r. w Amsterdamie, a został pochowany w Naarden. Ten

¹ Niektóre źródła podają, że to wioska Komna pod Brnem na Morawach jest miejscem urodzenia Komeńskiego.

czeski pedagog, filozof i myśliciel protestancki jest uważany za najwybitniejszego pedagoga wszechczasów. Jego myśli, idee, poglądy i postulaty mają charakter ponadczasowy. Jak na epokę, w której żył, były bardzo postępowe, a niektóre z nich uważano za rewolucyjne. Szczególne znaczenie miała propozycja powszechnego kształcenia, tj. objęcia nauką szkolną wszystkich dzieci bez względu na płeć, pochodzenie czy majątność rodziny.

Do szkół należy ściągać nie tylko dzieci bogaczy i dostojników, ale i wszystkie na równi: szlachetnie urodzone i niskiego pochodzenia, bogate i ubogie, chłopców i dziewczęta, z miast i miasteczek, z osiedli i wsi (Kurdybacha, 1978: 496).

Komeński twierdził, że wobec Boga jesteśmy równi, dlatego kształcenie wybranych jest niesprawiedliwe. Nie tylko w tym jego przeświadczeniu dostrzegamy podłoże religijne – mają je także inne idee dotyczące nauczania (kształcenia) i wychowania dziewcząt i chłopców. Czeski pedagog i reformator szkolnictwa całe swoje życie poświęcił usprawnieniu organizacji szkolnictwa, wychowaniu i nauczaniu dzieci, wskazywał na bezpośrednie związki nauczania z wychowaniem, na rolę wychowania i wykształcenia człowieka. Był twórcą pierwszego w dziejach wychowania w pełni nowoczesnego systemu szkolnego.

Pedagogika Komeńskiego dotyczyła niemal wszystkich problemów oświaty i szkolnictwa, a szczególnie:

- demokratyzacji oświaty,
- szczegółowej organizacji systemu szkolnego,
- nowej koncepcji nauczania i uczenia się,
- oświaty dorosłych.

Komeński w swoich opracowaniach ustosunkowywał się do wszystkich etapów edukacji, poczynsz od przedszkolnej, nazywanej przez niego szkołą macierzyńską, poprzez wczesnoszkolną, zwaną elementarną, i gimnazjum, a skończywszy na akademickiej. Jak zauważamy, okres wychowania człowieka podzielił na cztery sześćioletnie etapy, którym przyporządkował cztery typy szkół. Nowatorski charakter tego systemu szkolnego polegał na tym, że był on powszechny, bezpłatny, jednolity i drożny.

Ojciec nowożytnej dydaktyki, czyli perfekcyjnie opanowanej umiejętności nauczania (w ten sposób rozumiano ją do czasów Jana Fryderyka

Herbarta²), czynił to przez własną działalność praktyczną i liczne dzieła, w których przedstawił postulaty dotyczące organizacji szkolnictwa i sztuki nauczania w ogóle. Prezentował w nich także kwestie metodyczne. Współcześnie możemy je określić jako dydaktyki (metodyki) szczegółowe. Prace te nazywane są też podręcznikami zawierającymi wiedzę z różnych dziedzin życia, np. dotyczącą aktywizowania uczących się, pobudzania ich uwagi w czasie zajęć (lekcji). Dla poszczególnych szczebli wychowania i nauczania opracował dokładny program. Należy podkreślić, że jego poglądy zamieszczone w licznych dziełach stały się cennymi podręcznikami nie tylko z zakresu pedagogiki. Ponadto Komeński uważał, że we wszystkich szkołach będzie się uczyło tego samego, ale w różnym zakresie. Nauka w szkole powinna być wszechstronna, co nie oznacza jednak dokładnej i głębokiej znajomości wszelkich nauk i sztuk. Chodzi jednak o to, aby „uczyć orientacji, co do podstaw, przyczyn i celów wszystkich zasadniczych spraw, jakie są i dokonują się w świecie” (Żegnałek, 2013: 356). W szkole macierzyńskiej i elementarnej będzie się uczyć bardziej ogólnie, a na wyższych szczeblach, bardziej szczegółowo.

Zdaniem Komeńskiego zadaniem szkół jest: nasycenie umysłów naukami i sztukami, doskonalenie językowe, doskonalenie moralne i oddanie czci Bogu. Dzięki szkole człowiek staje się istotą rozumną, panującą nad sobą i innymi stworzeniami, która jest radością swego stwórcy (Komeński, 1956: 76-77). W związku z tym, że człowiek poznaje, mówi i działa, należy kształcić od najmłodszych lat jego umysł, mowę i rękę, a służyć temu powinny trzy dyscypliny: logika (ma uczyć dobrego poznawania), gramatyka (dobrego mówienia) i pragmatyka (dobrego działania) (Żegnałek, 2010: 198).

Informatorium szkoły macierzyńskiej **– analiza zawartości traktatu**

Komeński część swojego życia spędził w Polsce. W latach 1628-1656 pracował jako nauczyciel, a następnie rektor gimnazjum w Lesznie Wielkopolskim. W tym okresie powstało wiele jego cennych dzieł. W niniejszym artykule szczególną uwagę poświęcam *Informatorium szkoły macierzyńskiej*

² Herbart zamiast dydaktyka wprowadził termin teoria nauczania wychowującego.

(1631)³. Ta obszerna praca traktująca o wychowaniu dzieci w przedszkolu bywa nazywana pierwszym traktatem, a niekiedy programem wychowania i wszechstronnego rozwoju dziecka do szóstego roku życia. Jej znaczenie podkreśla sam autor: „Największą troską należy otoczyć dzieci, ponieważ są najcenniejszym darem i klejnotem Boga, którego nie da się z niczym porównać” (Komeński, 1991:17). *Informatorium* to pierwszy podręcznik do wychowania małych dzieci przeznaczony dla matek i piastunek, w którym autor usystematyzował refleksje dotyczące wychowania i nakreślił obowiązki matek wobec potomstwa do szóstego roku życia. Jako pierwszy dostrzegł w nim potrzebę tworzenia placówek edukacji przedszkolnej, przygotowujących dzieci do nauki.

Dzieło powstało w wyniku przeróbki szerszej pracy Komeńskiego – *Paradisus Bohemiae* (Raj Czeski). Jej krótki wstęp wprowadzał do pedagogiczno-encyklopedycznego zbioru treści dotyczących odbudowy edukacji w Czechach, ich uzupełnieniem zaś były wszystkie dydaktyczne poglądy Komeńskiego. Praca podzielona była na dwie części:

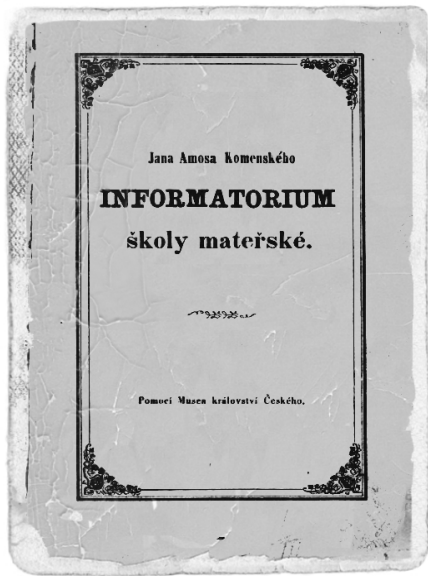
- pierwszą, teoretyczną – stanowiła ją tzw. czeska dydaktyka,
- drugą – specjalną część praktyczną, którą tworzyły tzw. informatoria, obejmujące podręczniki dla uczniów i przewodniki dla nauczycieli.

Informatoria miały pouczać wychowawców o tym, jak korzystać z podręczników, dedykowane były narodowi czeskiemu i wyjaśniały znaczenie wszechstronnego kształcenia młodych ludzi jako głównej gwarancji lepszej przyszłości. Komeński jako protestancki duchowny odnowę społeczeństwa uzależniał od klęski Habsburgów i moralnego odrodzenia Kościoła, z uwzględnieniem odprawiania nabożeństwa w duchu Ewangelii. Dydaktyczna koncepcja Komeńskiego miała na celu realizowanie wytyczonych celów i treści wychowania oraz nauczania. Chodziło w niej o to, aby pomóc człowiekowi w poznawaniu siebie i otaczającego świata, w samokontroli i zbliżeniu się do Boga (por. Klim-Klimaszewska, Jagiełło, 2019: 176).

Ze wspomnianych informatoriów zachowało się tylko *Informatorium szkoły macierzyńskiej*. Nie ulega wątpliwości, że jest to pierwsza usystematyzowana praca o celach, treściach i środkach wychowania małych dzieci. Należy podkreślić, że Komeński jako pierwszy na świecie opracował teorię wychowania przedszkolnego. Uważał, że wychowanie dzieci do szó-

³ W języku polskim pierwszy traktat o wychowaniu przedszkolnym ukazał się pięć lat później, w 1636 roku.

stego roku życia jest pierwszym, najważniejszym etapem rozwoju człowieka, od którego zależy sukces dalszej edukacji. Twierdził, że cel wychowania najmłodszych w swoich podstawowych założeniach tak naprawdę nie różni się od celu wychowania młodzieży czy dorosłych.

Zdjęcie 1. Okładka dzieła Jana Amosa Komeńskiego *Informatorium školy macierzyńskiej*, wydane w Pradze w 1858 r.

Źródło: Komenský Jan Amos, *Informatorium školy mateřské*, Praha 1858, online: <https://ndk.cz/view/uuid:a13fba30-1135-11dd-a5bc-000d606f5dc6?page=uuid:4349a980-9bac-11e6-9328-005056825209>, dostęp: 2.02.2023.

W traktacie podkreślał znaczenie wychowania instytucjonalnego oraz powiązanie edukacji z wychowaniem w rodzinie i szkole (materska szkoła). Komeński życzył sobie, żeby *Informatorium* zostało maksymalnie rozbudowane i przyniosło wszystkim jak najwięcej korzyści. Podczas jego czytania z pewnością przez głowę przemknęła nam myśl, że Komeński widział i dogłębnie rozumiał liczne problemy oraz prawidłowo ustalał zasady wychowawcze, które przybliżał rodzicom wychowującym dzieci w wieku przedszkolnym. Nawet dla współczesnego społeczeństwa, dla wykonujących zawód nauczyciela, dzieło i zawarte w nim poglądy na wychowanie i edukację małego dziecka w środowisku rodzinnym nadal są istotnym źródłem inspiracji. Jego praca wyraża istotę duchowych potrzeb człowieka niezależnie od epoki, w której ten żyje. Wydaje się, że wraz z upływem czasu i rozwojem ludzkości wciąż przyznajemy Komeńskiemu rację. Uważał on wychowanie i edukację za jeden ze sposobów zmiany społeczeństwa. Według niego teorię wychowania trzeba oprzeć na filozofii człowieka i jego pozycji w świecie, na myśleniu o stosunku człowieka do świata i do siebie jako świata części. Filozofia wychowania Komeńskiego zakładała objęcie

edukacją wszystkich ludzi. Pedagog widział świat w triadycznych warstwach: świat przyrody, świat ludzki i świat duchowy. Treści nauczania miały dotyczyć wszystkiego, co człowiekowi jest potrzebne do życia i przydatne w obszarze przyrody i całego społeczeństwa oraz w sferze duchowej. Podkreślał, że człowiek nie musi wiedzieć wszystkiego, ale musi wiedzieć to, co jest ważne i niezbędne do życia – a do życia jest mu potrzebna mądrość, moralność i pobożność. To są jego zdaniem podstawowe filary edukacji. Harmonię można osiągnąć dzięki wykształconemu rozumowi (*ratio*), mowie (*oratio*) i działaniu (*operatio*) człowieka (por. Podhájecá, Gerka, 2020: 43).

Odzwierciedlenie wspomnianej triady jest już systematycznie realizowane w okresie przedszkolnym, o czym pisał Komeński w *Informatorium szkoły macierzyńskiej*. Zawarł w nim cele, treści i metody pracy z dzieckiem w okresie od jego urodzenia do szóstego roku życia. Swoje przemyślenia zawarł w 12 rozdziałach:

1. Dzieci są najcenniejszym Bożym darem i klejnotem godnym najstaranniejszej opieki.
2. Dlaczego Bóg powierzył dzieci rodzicom? Po co one są (do czego ma zmierzać ich wychowanie)?
3. Dzieci koniecznie potrzebują wskazówek i ćwiczeń.
4. W czym dzieci mają stopniowo ćwiczyć się od urodzenia do szóstego roku życia.
5. Jak trzeba zapewniać zdrowie i siłę dzieciom.
6. Jak dzieci powinny ćwiczyć rozumienie.
7. Jak przyzwyczajając dzieci do pracowitego życia i nieustannej aktywności.
8. Jak należy uczyć dzieci elokwencji (ćwiczyć w wymowie).
9. Jak dzieci uczyć moralności i cnoty.
10. Jak dzieci mają być wychowywane w pobożności.
11. Jak długo dzieci mogą przebywać w szkole macierzyńskiej.
12. Jak rodzice/ opiekunowie mają przygotować swoje dzieci do szkoły (por. Komeński, 1858).

Już w pierwszym rozdziale swego dzieła Komeński zwracał uwagę na znaczenie dzieciństwa. Dziecko określał jako największy dar, najcenniejszy klejnot godny najstaranniejszej opieki, co udowadniał w szerokich kontekstach religijnych i społecznych. Pierwsze doświadczenia dziecko gromadzi w środowisku rodzinnym i to głównie rodzinnemu wychowaniu

w okresie przedszkolnym poświęcona jest praca. Komeński kładł nacisk na zasadę „wszystko we właściwym czasie i na czas” (1992: 155), bo to, co przegapione, jest stracone. Na przykładach ukazywał, że pewne i stałe jest to, co zostało wpojone w pierwszym okresie życia człowieka. Akcentował, że należy pamiętać, iż okres pierwszych lat życia to dla dzieci etap ich wyjątkowego i najszybszego rozwoju, który wiąże się z przyswajaniem informacji, wpajaniem nawyków, ale przede wszystkim – jest to okres zabaw, radości, miłości i nieustannego poznawania otaczającego świata.

Celem wychowania jest pobożność. Określone przez Komeńskiego wymagania moralne są realistyczne i nadal stanowią dla nas wskazówkę. Od urodzenia należy stopniowo wychowywać dzieci, aby były moralne i cnotliwe, umiarkowane, pełne szacunku, uważne, prawdopodobne, sprawiedliwe, pracowite, aby umiały nie tylko mówić, ale także milczeć, być cierpliwe, posłuszne, chętne do nauki nawyków prawidłowych zachowań społecznego współżycia i zdyscyplinowane. Dzieci nabywają to podczas zabawy i nauki (pracy), przebywania razem, kiedy to znajdują wiele okazji, by czuć się i zachowywać moralnie poprawnie wobec swoich rodziców, osób starszych i rówieśników. Komeński bardzo sobie cenił społeczność dziecięcą, kolektyw dziecięcy na rzecz wszechstronnego rozwoju dziecka.

Komeński wymienił poszczególne nauki – przedmioty, z zakresu których dorośli powinni przekazywać dzieciom wiedzę. Są to między innymi: fizyka, optyka, astronomia, geografia, historia, ekonomia, polityka, dialektyka, arytmetyka, geometria, statyka i mechanika, językoznawstwo, gramatyka, retoryka, poezja, muzyka, estetyka, wiedza z zakresu gospodarstwa domowego, edukacja moralna i religia (por. Krasuski, 1985:78). Niektóre treści wydają się być zbyt trudne, ale autor dzieła w przemyślany sposób określił pojęcia odpowiednie dla dzieci do szóstego roku życia. Podkreślał, że istotny jest sposób, w jaki wiedza jest im przekazywana. W każdej z tych dziedzin wymieniał konkretne treści, których dzieci w tym wieku powinny się uczyć. Precyzował, jak należy przekazywać wiedzę, oraz co dokładnie powinno się osiągnąć na poszczególnych etapach nauki. Przykładowe zalecenia w tym zakresie przedstawiał następująco:

w drugim i trzecim roku życia ćwiczenia z optyki polegają na tym, aby pokazywać dzieciom kształty przedmiotów i ich barwy; niech zobaczą piękno obłoków, drzew, kwiatów, płynącej wody itd.; można im dać do ręki lub zawiesić na szyi korale, ubrać kolorowy strój (Żegnałek, 2010: 196).

W podobny sposób instruował, jak nauczać innych treści, np. początków astronomii:

w trzecim lub czwartym roku życia dzieci mogą już zrozumieć, iż słońce i księżyc wschodzą i zachodzą, że księżyc pokazuje się czasami cały, a czasami niepełny, w szóstym roku życia powinny one rozumieć, że zimą dni są krótkie, a noce długie, a w lecie dni długie, a noce krótkie itd. (Żegnałek, 2010: 197).

Dzieci chętnie poznają liczne przedmioty, ich funkcje, ilość, kształty, kolory, ich zależności i związki, dostrzegają różne prace, bogatą plastyczność natury i życia w niej. Dzieci interesuje wszystko, co je otacza (pole, las, woda, zwierzęta, rośliny itd.), co jest źródłem bogatych doświadczeń. Otaczająca rzeczywistość, a przede wszystkim przyroda ma wpływ na rozwój intelektualny, emocjonalny i społeczny dziecka, które uczy się porównywać, oceniać, klasyfikować – po prostu myśleć.

Komeński w *Informatorium szkoły macierzyńskiej* (rozdział 5) poświęcił wiele miejsca higienicznym i fizycznym potrzebom małych dzieci, które we wczesnym okresie życia są szczególnie narażone na różne choroby.

Im więcej dziecko coś robi, im więcej biega i bawi się, tym lepiej śpi, lepiej trawi, tym szybciej rośnie i staje się silniejsze fizycznie i psychicznie, po prostu trzeba go tylko chronić, aby sobie nie zaszkodziło (Komeński, 1858: 24-38).

Podczas wychowania przedszkolaków należy zachować naturalny rytm aktywności i odpoczynku, a także przestrzegać zasad wychowania. Dostrzegamy zbieżność współczesnych opracowań i spostrzeżeń Komeńskiego, który sukces wychowania uzależniał od zdrowia dzieci. W wychowaniu fizycznym podczas zajęć gimnastycznych dbamy o to, aby dzieci się stopniowo wzmacniały, usprawniały cały organizm i to na różne sposoby: poprzez ruch, ćwiczenia zabawy, hartowanie ciała – aby się harmonijnie rozwijały i były zdrowe. Troska o zdrowie i sprawność fizyczną dzieci sprawia, że nie chorują, potrafią przystosować się do zmian pogodowych i różnych warunków.

Z kolei w rozdziale 8. *Informatorium* zwracał uwagę na język dzieci w wieku przedszkolnym. Czeski pedagog okazał się niezwykle bystrym obserwatorem mowy dzieci, od momentu wydawania przez nie pierwszych

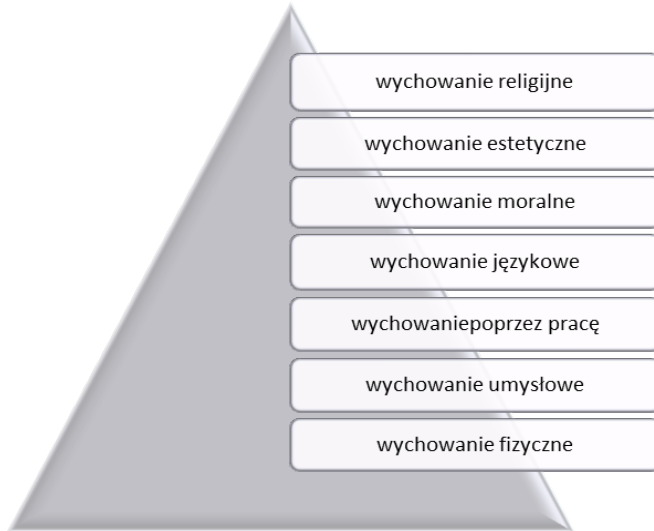
dźwięków, poprzez słowa, zdania proste i rozwiniętą mowę. Przestrzegał rodziców i wychowawców przed używaniem zdrobnień, zalecał wyraźną mowę i stosowanie się do zasad gramatyki. Proponował ćwiczenia zapobiegające seplenieniu i innym wadom wymowy. Zalecał, aby za pomocą wierszowanych zabaw (zaczepniętych z tradycji ludowych), rymowanek, opowieści o zwierzętach i różnych historii z życia, rozmów, zadawania pytań, prowadzić ćwiczenia mowy i myślenia. Starał się rozwijać oryginalne skojarzenia oraz kształcić u dzieci umiejętność porównywania przedmiotów. Ćwiczenia mowy wiązał też z kształceniem słuchu i wrażliwością muzyczną dzieci, np. z rozpoznawaniem odgłosów przyrody, z słuchaniem dźwięków, melodii wygrywanych na instrumentach ludowych, z nauką śpiewu prostych piosenek. Zasada Komeńskiego była następująca: „Najpierw rzeczy, a potem słowa są poprawne” (Bobrowska-Nowak, 1978: 47), czyli to, co dziecko widzi, czego dotyka, co słyszy, czego doświadcza, co robi – zostawia w nim głęboki ślad i w ten sposób poznaje ono otoczenie i nabywa nowych kompetencji.

Komeński twierdził, że dziecko w szóstym roku życia jest gotowe rozpocząć naukę szkolną. Można uznać go za prekursora pojęcia gotowości (dojrzałości) szkolnej. Przebieg wychowania musi jego zdaniem uwzględniać dojrzałość fizyczną, psychiczną i umysłową, aby nie doprowadzić do przeciążenia lub przedwczesnej utraty energii. Wskazywał też na konieczność otoczenia szczególną opieką dzieci słabych i mniej zdolnych. W ostatnim rozdziale *Informatorium* uczył rodziców, w jaki sposób mają przygotować dziecko do pójścia do szkoły. Okres przedszkolny jest dynamiczny i należy wykorzystać operatywność, aktywność i żywiołowość dzieci do zaspakajania ich potrzeb, w tym potrzeb poznawczych. Szczególne znaczenie w wychowaniu i edukacji dzieci przypisywał grze i zabawie.

Podstawową tezę (założeniem) jego pedagogiki było przeświadczenie, że człowiek, jeśli ma się stać człowiekiem, musi się kształcić. Wierzył przy tym głęboko, że dzięki szkole (także szkole macierzyńskiej) jest to w pełni możliwe. Ta idea przyświecała mu przez cały czas w jego przedsięwzięciach na rzecz szkolnictwa w różnych krajach Europy, nie tylko Czechach czy Polsce, ale także na Węgrzech, Anglii, Szwecji, Holandii itp., oraz w poszukiwaniu skutecznych metod nauczania, ustalania programów nauczania i opracowywaniu podręczników. Uczłowieczenie człowieka możliwe jest dzięki dostarczaniu wiedzy, rozwijaniu umysłu i umiejętności działania na rzecz innych. Aby to mogło się stać, należy kształcenie rozpocząć jak

najwcześniej (Żegnałek 2014: 66). Jeżeli człowiek w młodości nie zostanie dobrze wychowany, to później może się zająć sprawami szkodliwymi, a oduczenie się złych rzeczy jest niemożliwe albo bardzo trudne (Komeński, 1956: 62).

W traktacie o wychowaniu przedszkolnym Komeński nie tylko akcentował doniosłość pracy wychowawczej we wczesnym okresie życia człowieka, ale wskazywał konkretne treści, które powinny być dzieciom wpajane w tym okresie. Komeński wyodrębnił następujące rodzaje wychowania małych dzieci, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają: wychowanie fizyczne, umysłowe, wychowanie poprzez pracę, wychowanie językowe, moralne, estetyczne i religijne (schemat 1), i opisał je w poszczególnych rozdziałach *Informatorium*. Szczegółowość zaleceń w tym zakresie jest zadziwiająca i co najważniejsze – w znacznym stopniu aktualna także dziś.

Schemat 1. Działy wychowania w przedszkolu według Komeńskiego
Źródło: opracowanie własne

Ponadto Komeński był zdania, że to wychowanie „czyni człowieka – człowiekiem”. Proces ten rozpoczyna się zaraz po urodzeniu i odpowiedzialność w pierwszej kolejności spoczywa na rodzicach, gdyż naturalne zdolności dzieci do szóstego roku życia najlepiej jest doskonalić w szkole macierzyńskiej, czyli w rodzinie. Rodziców (a szczególnie matki) uczynił odpowiedzialnymi za zdrowie dziecka, opiekę nad nim i jego ochronę przed zagrożeniami. Rodzice pierwsi przekazują wartości i kształcą umysł. To oni

rozpoczynają uczenie mowy i wymowy, uczą wierszyków, piosenek, modlitw. To rodzice mają obowiązek pomagać dziecku w codziennych zmaganiach, w uczeniu się samodzielności i samoobsługi podczas ćwiczeń, zabaw i innych aktywności. To rodzice powinni pokazać mu, jak spędzać czas na zabawie, tzn. w co i jak ma się ono bawić i jak zachowywać podczas czynności zabawowych, a jak odpoczywać. Również na rodzicach spoczywa obowiązek wyrobienia u dzieci pragnienia pójścia do szkoły i ukształtowania u nich cech przydatnych do rozpoczęcia nauki – gotowość szkolna ułatwia bowiem dzieciom pomyślnie jej rozpoczęcie w nowym środowisku. Ważne są rozmowy z dzieckiem, np. na temat tego, co będzie robiło w szkole, w jakim celu będzie tam chodziło. Rodzice powinni mu też wpajać szacunek i zaufanie do nauczycieli. Komeński podkreślał bardzo ważną rolę rodziny w procesie wychowania małego człowieka oraz to, że okres przedszkolny daje naturalne podstawy do dalszego rozwoju i funkcjonowania dziecka pod okiem nauczyciela. Uważał, że współpraca dwóch środowisk wychowawczych: domu i przedszkola, wzmacnia naturalny rozwój dziecka.

Czeski pedagog przypominał, że wszechstronny rozwój małych dzieci może, oprócz rodziców i wychowawców, zapewnić im kontakt z rówieśnikami albo innymi dziećmi w młodszym wieku, ponieważ nie ma wśród takich dzieci dominacji, przymusu ani strachu. Dlatego zachęcał rodziców, aby umożliwiali swoim dzieciom codzienne spotkania, zabawy i rozmowy z koleżankami lub kolegami, co w znacznym stopniu przyczyni się między innymi do ich uspołeczniania.

Zakończenie

Informatorium szkoły macierzyńskiej to pierwszy program wychowania przedszkolnego. Dzieło Komeńskiego położyło solidne podwaliny pod rozwój pedagogiki przedszkolnej i nie ma wątpliwości, że jest ponadczasowe. Jego znaczenie polega nie tylko na tym, że we wczesnym okresie nowożytnym było nowatorskie, lecz także na tym, że większość przedstawionych w nim pomysłów, poglądów na wychowanie małego człowieka i jego różne aktywności jest ponadczasowa i pokrywa się z ideami obecnego przedszkola. Tak jak dzisiaj wychowanie młodego pokolenia wymaga całościowego rozwoju osobowości, tak już Komeński podkreślał wagę rzetelnego wychowania i kładł duży nacisk na uwzględnienie indywidualnych potrzeb wychowanków. Podkreślał z całą mocą znaczenie okresu życia od

urodzenia do sześciu lat jako pierwszego etapu edukacji, będącego częścią edukacji ustawicznej. Argumenty na rzecz aktualności jego poglądów można mnożyć. Z pewnością jego myśl pedagogiczna wciąż inspiruje i skłania do refleksji kolejne pokolenia nauczycieli i wychowawców nie tylko z Polski, ale i ze świata, co słusznie czyni go Nauczycielem Narodów.

Bibliografia

- Bobrowska-Nowak Wanda, *Historia wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1978.
- Klim-Klimaszewska Anna, Jagiełło Ewa, *Edukacja przedszkolna w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika” 2019, t. I, s. 175-187.
- Komenský Jan Amos, *Informatórium školy materskej*, Bratislava 1991.
- Komenský Jan Amos, *Informatorium školy mateřské*, Praha 1858, <https://ndk.cz/view/uuid:a13fba30-1135-11dd-a5bc-000d606f5dc6?page=uuid:4349a980-9bac-11e6-9328-005056825209>, dostęp: 2.02.2023.
- Komenský Jan Amos, *Vševýchova*, Bratislava 1992.
- Komeński Jan Amos, *Wielka dydaktyka*, Wrocław 1956.
- Krasuski Józef, *Historia wychowania*, Warszawa 1985.
- Kurdybacha Łukasz (red.), *Historia wychowania*, Warszawa 1978.
- Podhájecká Mária, Gerka Vladimír, *Učiteľ národov ján amos komenský ajeho prínos pre predškolskú pedagogiku*, w: A. Klim-Klimaszewska, I. Scholtzová (red.), *Współczesne idee w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Monografia wieloautorska*, Siedlce 2020.
- Żegnałek Kazimierz, *Dydaktyka Jana Amosa Komeńskiego*, „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika” 2014, t. I, s. 63-91.
- Żegnałek Kazimierz, *Edukacyjne problemy współczesności*, Siedlce 2013.
- Żegnałek Kazimierz, *Szkoła w poglądach Jana Amosa Komeńskiego*, w: B. Sitarska, R. Mnich (red.), *Jan Amos Komeński w kontekście kultury i historii europejskiej XVII wieku*, t. III, Siedlce 2010, s. 195-200.